

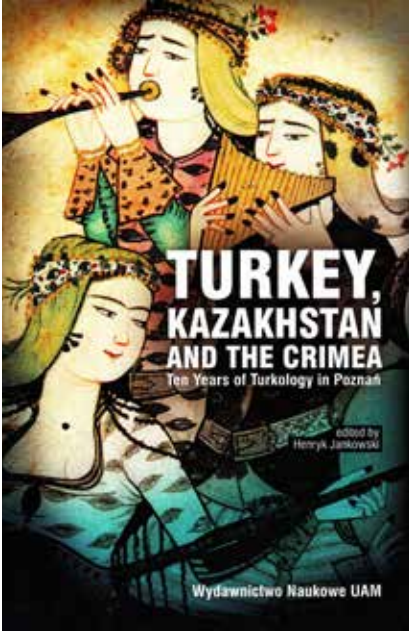
Poznan'da Türkolojinin 10 Yılı: Türkiye, Kazakistan ve Kırım

Mehmet ÖLMEZ

Türkoloji¹ çalışmalarına, konuyla ilgili çalışmaların yapıldığı her Türkoloji merkezinin ayrı ayrı ve özgün katkıları vardır. Ancak Polonya Türkolojisinin alana ilişkin katkılarıyla Türkolojide gerçekten ayrı ve özgün bir yeri vardır: Bir taraftan Yakutçaya, Yakutçadaki yabancı unsurlara, öte yandan Karaycaya (Karaim Türkçesi) çok geniş bir yelpazede çalışmalar ortaya konmuş ve konmaya devam edilmektedir. Bu çalışmaları güneyden (Kırım yarımadası) kuzeye, Litvanya sınırlarına kadar uzatabiliriz. Bu genişlik “dil” çalışmalarından başlar “tarih”, “folklor”, “edebiyat” çalışmalarına kadar uzanır. Bu çalışmaları E. Piekarski'nin sözlük çalışmalarından tutup T. Kowalski'nin Anadolu'daki derlemelerine kadar uzatabiliriz. Türkoloji çalışmalarının yanı sıra Altayistik çalışmaları dolayısıyla da (W. Kotwicz ve diğerleri) Polonya Türkolojisi sahadaki yerini alır. 20. yüzyılın başında Kowalski ile başlayan Türkiye Türkolojisi çalışmaları E. Tryjarski, A. Dubiński, S. Stachowski ile sürmüş, bugün Varşova, Krakov ve Poznan'da güçlü ve sağlam bir Türkoloji geleneğinin yaratılmasına, genç ve üretken Türkologların yetişmesine zemin hazırlamıştır.

Bu kısa yazının amacı, Polonya'daki Türkoloji tarihi olmayıp Poznan şehrindeki yeni Türkoloji bölümünün kısa ama verimli tarihine değinmek, bu vesile ile yayımlanan kitabı tanıtmaktır.²

- 1 *Turkey, Kazakhstan and the Crimea. Ten Years of Turkology in Poznań*. Yayına hazırlayan: Henryk Jankowski, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2013, 132 sayfa + 2 sayfa resim.
- 2 Bu konuyla ilgili Türkiye'de ve Türkiye dışında yayımlanmış, etraflı, çeşitli çalışmalar vardır. Bugüne kadarki yayımlanmış çalışmalar soyadı sırasına göre aşağıdaki gibidir. Tabii her yazıyı göremediğimi, gözümünden kaçmış yazı olabileceğini burada peşinen belirtmek isterim:
Abrahamowicz, Zygmunt, 1987: “Polonya'da Türkoloji: Başarıları ve Gelecekteki Gelişimi ile ilgili Bazı Sorunlar”, çeviren: T. Özkaya, *TTK- Belleten*, c. 51, sayı: 200, 1003-1026.
Akyol, Gizem, 2010: “Polonya'da Yeni Türk Edebiyatı Çalışmaları”, *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*, sayı: 3, 2010, 203-216.
Dubiński, Aleksander, 1990: “Turkologie in Polen”, *Materialia Turcica*, cilt 14: 100-118.
Duman, Selçuk, 2013: “Atatürk Dönemi Türkiye-Polonya İlişkileri”, *Karadeniz Araştırmaları*, Yaz 2013, sayı: 38, s. 89-104.
Emiroğlu Kudret, with Prof. Tadeusz Majda, 2012: *Turkology Bibliography in Poland*, Agade Publication, Warsaw. (görmedim)
von Gabain, A., 1938: “Turkologie in Polen”, *The Polish Bulletin of Oriental Studies*, II. cilt, s. 48-59.
Jankowski, Henryk, 2003: “A History of Oriental Studies in Poznań”, *Studia Orientalia*, 97, s. 87-102.
Tryjarski, Edward, 1983: “Warsaw Turkology”, *Oriental Studies in the Sixty Years of independent*

Kitabın yayımı tam da önemli bir yıl dönümüne, Polonya ile ilişkilerin başlamasının 600. yılına denk gelmiştir.

Poznan'da Türkoloji'nin 10 yılını ele alan kitabın yazarları esasen aynı bölümün öğretim üye ve görevlileri olsa da kitapta Türkoloji bölümüne katkıda bulunan Kazak meslektaşların da yazılarına yer verilir.

Henryk Jankowski'nin "Ten Years of Turkology in Poznań" başlıklı yazısı, bölüm tarihini ele alır (9-17). Poznan'daki Adam Mickiewicz Üniversitesi, Türkoloji Bölümü, Çağdaş Dil ve Edebiyat Fakültesi'nin yirmi dört anabilim dalından sadece birisi. Bölümün internet sayfasından edindiğim bilgilere göre, Türkoloji araştırmaları, Doğu Dilleri Bölümü'nde

1982'de başlamış ve bu tarihten 2002'ye kadar Türk dili dersleri Doğu Dilleri Bölümü'nde öğrencilere seçmeli ders olarak verilmiştir; o günden günümüze kadar ise Türkoloji alanındaki faaliyetler Varşova ve Krakov'daki Türkologların destek ve işbirliği ile sürdürülmüştür. Türkoloji Bölümü'nde, toplam öğretim süresi beş yıl ve bu süre içerisinde öğrenciler, lisans ve yüksek lisans çalışmalarını tamamlamış olarak bölümden mezun oluyorlar. Akademik konuların yanı sıra, derslerde Türkiye ve Türkçeyle ilgili yazılmış olan çeşitli bilimsel makaleler, güncel konular, gazete haberleri öğrenciler tarafından günlük olarak takip edilir ve derslerde Türkiye'nin gündemindeki konular tartışılır. Bölüme Türkiye'den ve Kazakistan'dan da destek verilmiştir. Öğretim üye sayısı henüz

Poland, Warschau. (görmedim)

Yakar, Halil İbrahim, 2007: "Türk dili Araştırmalarında Polonya Türkolojisinin Yeri", *Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Uluslar Arası Sempozyumu, 21-23 Mayıs 2007, Bildiriler*, Editör: Doç. Dr. Sebahattin Şimşir, Yrd. Doç. Dr. Bedri Aydoğan, Almatı 2007, s. 177-192.

Yüksel, Dr. Hasan Avni, "J. S.L. ile Türk-Polonya İlişkileri Üzerine Bir Konuşma", *Türk Kültürü*, sayı: 347, Ankara 1992, s. 178-189.

Yüksel, Dr. Hasan Avni, 1991: "Zygmunt Abrahamowicz", *Türk Kültürü*, sayı: 340, Ankara, 1991, s. 514-515.

Zajackowski, Prof. Dr. W., 1973: "Polonya'da Türkoloji", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi, Tebliğler-2, Türk Dili ve Edebiyatı*, İstanbul, 1973, s. 553-561.

Zajackowski, Prof. Dr. W., 1976: "Polonya'da Türklerin Etnografya ve Folkloru ile İlgili Bibliyografya", *Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı*, Ankara, 1976, s. 223-224.

Zajackowski, Prof. Dr. W., 1982: "Türk Folkloru Üzerine Polonya'daki Çalışmalar", *II. Milletlerarası Folklor Kongresi Bildirileri*, C. 1, Genel Konular, Ankara, 1982, s. 329-334.

istenilen sayıya ulaşmamıştır. Sürekli veya kısa süreli olarak bölümde şu öğretim üyeleri çalışmıştır: Henryk Jankowski, Andrzej Drozd, Gulayhan Aqtay, Niyar Qurtbilal, Radosław Andrejewski, Dorota Smętek, Otgonsuh Tsagaan, Cem Erdem, Katarzyna Stefaniak-Rak, Luzia Banach. Yine aynı bölümden mezun olup mezun oldukları bölümde bir süre ders verenlerse Yasemin Anastazja Çetiner, Natalia Waszyńska, Zuzanna Grzywacz ve Karol Wojciechowicz'tir. Türkçe derslerine T.C. Millî Eğitim Bakanlığı'nın desteğiyle Abdullah Ertit, Halil Küçükler, Murat Öztürk, Cem Erdem ve Tülay Çulha girmişlerdir. Sözleşmeli olarak da Mustafa Gökay Saral ve Güneş Şahbaz ders vermişlerdir. Bölümün Kazak ve Türk üniversiteleriyle işbirlikleri olduğu gibi Krakov'dan Marek Stachowski, Varşova'dan Dariusz Kołodziejczyk da derslere katkıda bulunmuşlardır.

Radosław Andrejewski, “The Image of Turkey’s Ethnic Groups in Jokes” başlıklı yazısında Türkiye’deki fıkralarda Arap, Yahudi, Laz (aslında kuzey doğu Karadeniz bölgesinden olanlar), Ermeni, Rum, Arnavut, Frenk tiplerine yer verir. İlginç ve çekici olan konu kısa bir yazının çerçevesinde olabildiğince ayrıntısıyla ele alınmıştır.

Kısa bir düzelti yapmak gerekirse, kaynakçada yer alan Ahmet B. Ercilasun’un *Kars İli Ağızları* (1983), TDK yayını olarak görülmektedir: Ercilasun, Ahmet B. 1983. *Kars İli Ağızları*. Ankara: Türk Dil Kurumu. Oysa bu çalışma 1983’te Gazi Üniversitesi yayını (Yayın No: 29) olarak çıkmış olup 19 yıl sonra “İkinci Baskıya Ön Söz” ilavesiyle TDK tarafından tekrar yayımlanmıştır (TDK Yayınları: 797).

Gulayhan Aqtay’ın “Adjectives in Modern Kazakh” başlıklı yazısı günümüz Kazakçasındaki sıfat tiplerini ele alır (37-45). Daha önce konuyla ilgili çalışmalar anıldıktan sonra Kazakça ile öteki Türk dilleri arasında konuyla ilgili benzerliklere değinilir. Çalışma sıfatları renkler, somut maddelere ilişkin sıfatlar (bitkiler, deri ürünleri, metallere, madenler vb.) olarak ele alır.

Andrzej Drozd’un yazısı “Tatar Inscriptions from the Eighteenth Century in Belarus” başlığını taşır (47-60). Yazıda, Beyaz Rusya’daki ve geçmişte kimisi Polonya sınırları içerisinde kalıp Sovyet döneminde Beyaz Rusya’ya dâhil olan Tatar yerleşimlerindeki *mizar* kitabelerine değinilir.

Cem Erdem’in yazısı “Turkish Folk Poet and Singer Âşık Merdanoğlu” başlığını taşır (61-73). Âşık geleneği ve âşıklara değinildikten sonra Âşık Merdanoğlu’nun hayatına yer verilir. Âşık Merdanoğlu’nun beslendiği âşıklık geleneği ve Alevi âşıklara temas edilir. Hacı Bektaş-ı Velî’den Abdal Musa’ya halk şairliği, âşıklık anılır.

Bölümün kurucusu **Henryk Jankowski**'nin yazısı “Baytursınulı’s Works on the Kazakh Language - an Attempt at Assesment” adını taşır (75-90). Çalışma, Çarlık ve Sovyet dönemlerinde adı çeşitli şekillerde yazılmış olan Kazak gramer-ciliğinin kurucusu Akımet Baytursınulı’nın hayatını, gramer-ciliğini ele alır. Buna göre Baytursınulı öncelikle imla ve alfabe konularını ele almıştır. Arap alfabesine dayanan Kazak alfabesinin geliştirilmesinde rolü büyüktür. Aynı şekilde gramerin (*til-kural*) ve bölümlerinin (morfoloji: *sarf*, *söz cüyesi*; fonetik: *dıbis cüyesi*; söz dizimi: *söylem cüyesi*) şekillenmesinde Baytursınulı birinci derecede rol oynamıştır.

Baghdan Momynova'nın (Bağdan Mominova) yazısı “Semantic Groups of Kazakh Gestures and their Representation in Verbal Language” adını taşır (91-97). Yazıda *ernin şığaruw* “alt dudağını büzme”, *ıyığın kıykindatuw* “omuzunu oynatmak”, *artınan topraq şaşuq* “ardından toprak savurmak” (uğurlamak) gibi mimikleri ifade eden fiillere, gündelik hayata ait kullanımlara yer verilir.

Biybaysa Nurdawletova'nın yazısı “Some Linguistic Features of the Kazakh Oral Epic in Mañğıstaw” başlığını taşır (99-109). Yazıda Kazak destancılık geleneği, ünlü Kazak destancıları ve Mañğıstaw ekolü destanın dil özellikleri ele alınır.

Dorota Smętek, “The Questin of the Existence of a Common Literary Language of the Crimean Karaites in the Nineteenth Century” (111-122) 19. yüzyıl-

da Kırım Karaycasının yerini tespit etmeye çalışır ve bu dilin Kırım Tatarcası, Osmanlıca ve Karayca arasındaki yerini ele alır. Buna göre, Kırım Karaycasına ait malzemeler esas olarak *mecuma* adını verdikleri yazmalarda toplanmıştır. Bu yazmalar üzerine G. Aqtay, T. Çulha ve D. Smętek'in doktora çalışmaları vardır. İlk kez Radloff'un derleyip matbu harflerle yayımladığı metinlerse T. Çulha tarafından yayına hazırlanmıştır. Bu yazmalarda Türkiye'de de iyi bilinen çeşitli hikâyelerle de karşılaşırız: *Aşık Karip'niñ Meselesi*. Kırım Karaycasına ait yazmalar çok karmaşık özellikler göstermektedir. Bir yazmadan diğerine imlada birlik olmadığı gibi bir yazma içerisindeki farklı metinler arasında dahi birlik görülmeyebilir. Yazmalarda söz başı *k*'lerin *g-*; *t*'lerin *d-*; *k*'ların *ğ-* oldukları görülebilir: *kömür* → *gömür*, *gam* → *şam*, *gurbet* → *şurbet* vb. Bundan başka ünsüz ve ünlü katmaları görülebilir: *uç* → *huç*, *işte* → *hişte*; (Rusça) *sborka* → *izborka*, *ruya* → *uruya* gibi. Düzlük-yuvarlaklık, artlık-önlük uyumları da çeşitlilik gösterir. Söz diziminde özellikle bir farklılık görülür, bunu dinî metinlerde, İbranice'nin yoğun bir etkisi olarak görebiliriz. Söz varlığında ise Eski Türkçe veya İslami kültüre ait *yır* “şarkı, türkü”, *pir* “yaşlı” kelimelerinin yanı sıra İbranice kelimeler *roçeah* “katil”, *goy* “gayriyahudi, Yahudi olmayan” ve Rusça kelimeler de görülür: *dekabr* “aralık”, *kepik* “kopek, Rus metal para birimi (‘kuruş’)”.

Son yazı **Katarzyna Stefaniak-Rak**'ın olup “Some Notes on the Seventeenth-Century Crimean Khanate on the basis of Judicial Records” (123-132) başlığını taşır. Stefaniak-Rak yazısında 1666-1670 yılları arasındaki kadılık, mahkeme sicillerini ele alır: *kadı defterleri*, *kadı sicilleri*, *sicillât-ı şer'iyye* (*şer'iyye sicilleri*), *mahkeme defterleri*, *zabt-ı vekâyi defterleri* ve da “*va defterler[i]*” olarak anılan bu kayıtlar, Kırım'ın yalnızca tarihi için değil, toplumsal tarihi için de en önemli belgelerdir. Bu yıllara ait siciller Osmanlı dönemine ait 121 defterden 10. defterdir. Defterlerde Abdülatif, İslam, Abdülkerim, Ömer, Osman gibi Müslüman tebaaya ait isimler olduğu gibi Davud, İsak, Mortuhay, Şuloma gibi gayrimüslim tebaanın da adlarına rastlanır. Hanlar ve ona bağlı idareciler Yahudiler ile Karaitler ve Karaimler arasında bir fark gözetmezler, hepsi Yahudi'dir. Bu kayıtlar aynı zamanda Kırım'ın etnik yapısını gösteren birer ayna gibidir: Tatarlar, Grekler, Ermeniler, Kazaklar (Don ve Dinyeper Kazakları), Yahudiler, Ruslar ve Rutenler. Macar, Adıge ve Moldavlara ait kayıtlar da vardır. Kayıtlarda maddi kültüre ait *saman*, *tarı*, *çavdar*, *buğday* gibi unsurlarla *ceren*, *urgaçı* (dişi hayvan), *cabağı* (6-12 yaş arası tay) gibi hayvan adları; dülbend, yün, keçe, çul gibi dokumacılığa ilişkin kelimeler de geçer. Kısacası, tek bir ciltlik mahkeme kaydıyla dahi bir dönemin tarihine, kültür tarihine bu çalışmayla ışık tutulur.

Poznan Türkolojisinin nice on yıllara ulaşması dileğiyle!